

VRIJSTELLING VAN VERPLICHTE DEELNEMING AAN HET BEROEPSPENSIOENFONDS VOOR FYSIOTHERAPEUTEN BEVOCHTEN

Mr. W. P. M. Thijssen¹

Op 22 oktober 1993 heeft de Hoge Raad (HR) een belangrijk arrest gewezen in verband met de verplichte deelneming aan de pensioenregeling van het beroepspensioenfonds voor fysiotherapeuten². De HR heeft prejudiciële vragen gesteld aan het Hof van Justitie van de EG over de toepassing van het Europese mededingingsrecht. De procedure betrof een fysiotherapeut die in loondienst werkzaam was. Deze fysiotherapeut had verzocht om vrijstelling van de verplichte deelneming omdat hij zelf een pensioenverzekering bij een verzekeringsmaatschappij had gesloten.

In dit artikel behandel ik enkele saillante aspecten van de uitspraak van de HR.

1. Verplichte deelneming aan een beroepspensioenfonds

De Wet betreffende verplichte deelneming in een beroepspensioenregeling (Wet bpr) geeft aan de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SOZAWE) de bevoegdheid om een beroepspensioenregeling verplicht te stellen. De verplichtstelling geldt voor alle beroepsgeenoten die tot een bepaalde beroepsgroep behoren. Verplichtstelling is mogelijk wanneer het verzoek om verplichtstelling afkomstig is van representatieve organisaties van beroepsgeenoten, mits aan een aantal formaliteiten is voldaan. Met het oog op het Europese mededingingsrecht is van belang dat ten gevolge van verplichtstelling niet alleen de inhoud, maar ook de wijze van uitvoering van de pensioenregeling wettelijk is voorgeschreven. Sterker nog: de Wet bpr belet zelfs dat verplichtstelling van een beroepspensioenregeling uitsluitend de inhoud betreft³.

De Wet bpr staat toe dat pensioenaanspraken ontleend aan een verplicht gestelde beroepspensioenregeling op verschillende wijzen worden verzekerd. De wijze van verzekeren dient in de pensioenregeling te zijn geregeld. De pensioenregeling kan inhouden dat de pensioenaanspraken rechtstreeks bij het beroeps-

pensioenfonds moeten worden verzekerd. De pensioenregeling kan ook inhouden dat de pensioenaanspraken, naar keuze van de deelnemer, bij het beroepspensioenfonds zelf of bij een verzekeringsmaatschappij worden verzekerd. Verder kan de pensioenregeling inhouden dat de verzekeringen uitsluitend bij een verzekeringsmaatschappij kunnen worden gesloten. In dat geval moeten ten minste de pensioenaanspraken die aan de pensioenregeling van het beroepspensioenfonds worden ontleend worden verzekerd. Het is, ten slotte, ook mogelijk dat de beroepspensioenregeling inhoudt dat een gedeelte van de pensioenaanspraken, bijvoorbeeld nabestaanden- en wezenpensioen, direct bij het beroepspensioenfonds, en een gedeelte, bijvoorbeeld ouderdompensioen, bij een verzekeringsmaatschappij moet worden ondergebracht. Verzekeringen bij een verzekeringsmaatschappij plegen te worden gesloten op door het pensioenfonds met de verzekeringsmaatschappij overeengekomen tarieven en voorwaarden. De verzekeringsmaatschappij dient bij elk van de behandelde mogelijkheden in het bezit te zijn van een vergunning als bedoeld in artikel 10 van de Wet toezicht verzekeringsbedrijf. Het moet om professionele verzekeringsmaatschappijen gaan⁴. Zogenaamde "eigen" pensioenlichamen kunnen niet als uitvoerder van een beroepspensioenregeling fungeren.

2. Vrijstelling van de verplichte deelneming

De Minister van SOZAWE kan vrijstelling van de verplichte deelneming aan een beroepspensioenregeling verlenen. De Wet bpr bevat geen materiële regeling waaraan beroepsgeenoten in bepaalde gevallen een recht op vrijstelling ontleen⁵. De verplichtstelling van de beroepspensioenregeling voor huisartsen in 1973 heeft destijds veel stof doen opwaaien. Er zijn diverse gerechtelijke procedures gevoerd om vrijstelling van de verplichting tot deelneming aan dit beroepspensioenfonds af te dwingen. De afdeling Rechtspraak van de Raad van State heeft geoordeeld dat de vrijstellingsmogelijkheid is bedoeld "om soelaas te bieden daar waar consequente toepassing van de wet in individuele gevallen buiten het toedoen van de betrokken individuen tot moeilijkheden leidt"⁶. Het betrof AROB-procedures tegen een afwijzing door de minister van SOZAWE van een verzoek om vrijstelling.

3. De vrijstellingsregeling van het beroepspensioenfonds voor fysiotherapeuten

De beroepspensioenregeling voor fysiotherapeuten is verplichtgesteld voor fysiotherapeuten die als zodanig in Nederland werkzaam zijn. In de verplichtstellingsbeschikking is een algemene vrijstellingsregeling opgenomen waaraan een recht op vrijstelling wordt ontleend door fysiotherapeuten die:

*"uitsluitend werkzaam zijn in dienstverband, uit hoofde waarvan de in de Algemene burgerlijke pensioenwet vervatte regeling, dan wel een andere pensioenvoorziening, welke ten minste gelijkwaardig is aan voormelde beroepspensioenregeling, van toepassing is"*⁷.

De verplichtstellingsbeschikking opent de mogelijkheid dat voor het verlenen van vrijstelling in het pensioenreglement van het pensioenfonds voor fysiotherapeuten voorschriften van administratieve aard worden opgenomen.

De vrijstellingsregeling is opgenomen in het pensioenreglement van het beroepspensioenfonds voor fysiotherapeuten. In het pensioenreglement is de mogelijkheid om vrijstelling aan administratieve voorschriften te binden gedelegeerd aan het bestuur van het pensioenfonds⁸. Van deze bevoegdheid heeft het pensioenfondsbestuur gebruik gemaakt. Eén van de voorschriften waaraan moet zijn voldaan om voor vrijstelling in aanmerking te komen houdt in dat de pensioenvoorziening waarvoor vrijstelling wordt gevraagd voor alle beroepsgenoten in dienst van een besloten vennootschap dient te gelden. Dit vereiste om voor vrijstelling in aanmerking te komen wordt in de praktijk het collectiviteitsvereiste genoemd⁹.

4. De aanleiding tot de procedure

De beroepspensioenregeling voor fysiotherapeuten dient ingevolge het pensioenreglement bij de Stichting Beroepspensioenfonds voor Fysiotherapeuten te worden verzekerd¹⁰. Een fysiotherapeut die de beroepspensioenregeling op andere wijze wenst te verzekeren, heeft vrijstelling van de verplichte deelneming nodig. Om vrijstelling van de verplichte deelneming dient bij het bestuur van het beroepspensioenfonds te worden verzocht. Uit het arrest van de HR blijkt dat een fysiotherapeut die in dienstbetrekking werkzaam was de verplichte beroepspensioenregeling door het sluiten van een C-polis had verzekerd bij een verzekeringsmaatschappij.

De fysiotherapeut had verzocht om vrijstelling van de verplichte deelneming, maar zijn verzoek werd afgewezen. De fysiotherapeut wendde zich tot de kantonrechter. Hij stelde dat het pensioenfonds de collectiviteitseis niet mocht stellen, en beriep zich op de hiervoor weergegeven tekst van het pensioenreglement waarop het pensioenfonds de collectiviteitseis baseerde. Het standpunt van de fysiotherapeut hield in dat uit de woorden "andere pensioenvoorziening", zoals die in de vrijstellingsregeling zijn gebruikt, niet blijkt dat het om een collectieve andere pensioenvoorziening zou moeten gaan.

De kantonrechter stelde de fysiotherapeut in het gelijk, de rechtbank in hoger beroep echter niet.

5. De uitspraak van de Hoge Raad

De HR stelde in overweging 3.2.2. vast dat het pensioenreglement van een verplichtgesteld beroepspensioenfonds wetgeving in de zin van artikel 99 Wet op de rechterlijke organisatie is¹¹. Dat betekent dat de HR in cassatie de juiste interpretatie van het pensioenreglement kan vaststellen.

5.1. Interpretatie van het begrip "andere pensioenvoorziening"

De HR verwierp in de overwegingen 3.2.3. en 3.2.4. het door de fysiotherapeut aangevoerde argument dat de collectiviteitseis uitdrukkelijk uit de tekst van het pensioenreglement zou moeten blijken of ondubbelzinnig uit het pensioenreglement zou moeten voortvloeien. De HR stelde dat het voldoende is wanneer de collectiviteitseis blijkt uit de tekst van het pensioenreglement, bezien in verband met het systeem en de strekking van de Wet bpr. Aldus geïnterpreteerd zou artikel 2, lid 1 van het pensioenreglement voldoende duidelijk zijn. Ik leid hier uit af dat de HR van mening is dat een individueel recht op vrijstelling zich niet verdraagt met het systeem en de strekking van de Wet bpr.

Ook uit de terminologie "in dienstverband, uit hoofde waarvan" zou de collectiviteitseis blijken¹². De andere pensioenvoorziening dient een pensioenvoorziening te zijn die door een werkgever voor zijn personeel in het algemeen, en niet voor één van hen, in het leven wordt geroepen. Deze stelling van de HR is naar mijn mening beslist onjuist. Een

pensioenregeling uit hoofde van een dienstverband kan heel wel een regeling zijn die voor één persoon in het leven wordt geroepen. Arbeidsvoorwaarden kunnen individueel worden overeengekomen.

Verder zou, aldus de HR, uit het feit dat de regeling van het ABP en de "andere pensioenvoorziening" op één lijn gesteld worden, blijken dat de "andere pensioenvoorziening" een collectieve regeling moet zijn. De pensioenregeling van het ABP is immers ook een collectieve regeling.

Mij dunkt dat de HR de woorden "andere pensioenvoorziening" op gekunstelde wijze oprekt om de door het beroepspensioenfonds gestelde collectiviteitseis te sauveren. Ik voel meer voor de argumentatie van de fysiotherapeut dat een materieelrechtelijke regeling die verplichtingen in het leven roept niet te lichtvaardig extensief mag worden geïnterpreteerd. Daarmee wordt overigens een parallel getrokken met artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht.

5.2. Een individueel recht op vrijstelling verdraagt zich niet met verplichtstelling

De HR stelde met betrekking tot het systeem van de Wet bpr dat in de mogelijkheid om vrijstelling van de verplichte deelneming aan een beroepspensioenregeling te verkrijgen is voorzien om ongewenste samenloop met andere collectieve pensioenregelingen te vermijden. Een individueel recht op vrijstelling past niet bij het uitgangspunt van de Wet bpr dat alle beroepsgenoten aan de verplichtgestelde pensioenregeling moeten deelnemen. Eerder in *Pensioen & Praktijk* heb ik gepoogd te verduidelijken dat een individueel recht op vrijstelling wél, maar een collectief recht op uittreden niet tot aantasting leidt van de (wettelijk opgelegde) solidariteit waarop de tot stand koming van een verplichtgestelde pensioenregeling is gebaseerd¹³. De HR heeft blijkbaar gemeend dat de interpretatie van het pensioenreglement die door de fysiotherapeut werd voorgestaan tot een individueel recht op vrijstelling zou leiden. Een individueel recht op vrijstelling is kennelijk in strijd met het systeem en de strekking van de Wet bpr. De HR heeft zich echter niet uitgelaten over de vraag of een collectief recht op uittreden zich verdraagt met het systeem en de strekking van de Wet bpr. Hoewel ik mij kan vinden in het standpunt van

de HR dat een individueel recht op vrijstelling zich niet verdraagt met het systeem en de strekking van de Wet bpr, onderschrijf ik de uitspraak van de HR niet. Ik meen dat de HR de betekenis van de woorden "andere pensioenvoorziening" al te zeer heeft opgerekend, mede gezien de betekenis die in de pensioenpraktijk aan dat begrip wordt toegekend. Wanneer een beroepspensioenfonds conform het systeem en de strekking van de Wet bpr geen individueel recht op vrijstelling wil toekennen aan de deelnemers, dient dat duidelijk te blijken uit de tekst van het pensioenreglement voor zover die op vrijstelling betrekking heeft.

6. Het Europese mededingingsrecht

Uit het voorafgaande dient de lezer niet te concluderen dat ik het systeem en de strekking van de Wet bpr, oftewel: de verplichtstelling in het algemeen, onderschrijf. In het hiervoor bedoelde artikel in *Pensioen & Praktijk* heb ik aangegeven dat het stelsel van verplichtstelling mogelijk in strijd is met het Europese mededingingsrecht¹⁴. Hier herhaal ik welke procedurele handvatten het mededingingsrecht geeft om duidelijkheid over deze kwestie te krijgen, toegespitst op het verplichtgestelde beroepspensioenfonds voor fysiotherapeuten.

Aan verplichtstelling van een beroepspensioenfonds liggen afspraken tussen (organisaties van) fysiotherapeuten over uniforme uitvoering van de uniforme pensioenregeling ten grondslag. De afspraak om tot uniforme uitvoering van de pensioenregeling over te gaan is mogelijk in strijd met het mededingingsrecht. De afspraak belemmert immers de vrije concurrentie tussen werkgevers van fysiotherapeuten. Verplichtstelling belet werkgevers om de beroepspensioenregeling in vrijheid tegen de gunstigste condities te verzekeren.

6.1. Toetsing van de verplichtstellingsaanvraag

Zekerheid over de houdbaarheid van afspraken over uniforme uitvoering van de beroepspensioenregeling zou worden verkregen wanneer de (organisaties van) fysiotherapeuten die het verzoek om verplichtstelling indienden een negatieve verklaring aan de Europese Commissie zouden vragen¹⁵. Wanneer de Europese Commissie zo'n negatieve verklaring zou afgeven, zou vaststaan dat de afspraak omtrent uniforme uitvoering van een pensioenregeling rechtsgeldig is.

De (organisaties van) fysiotherapeuten die verplichte uniforme uitvoering van de beroepspensioenregeling hebben bewerkstelligd zouden een groepsvrijstelling kunnen vragen¹⁶. Wanneer een groepsvrijstelling wordt gevraagd, wordt er van uitgegaan dat de afspraak om tot uniforme uitvoering van de beroepspensioenregeling over te gaan in strijd met het mededingingsrecht is. Het is derhalve veiliger primair een negatieve verklaring te vragen. Wanneer de Europese Commissie weigert om een negatieve verklaring af te geven, kan een groepsvrijstelling worden gevraagd.

Ook een werkgever van een fysiotherapeut die de beroepspensioenregeling niet op de volgens de verplichtstelling voorgeschreven wijze wenst uit te voeren staat een rechtsmiddel ter beschikking. Hij zou aan de Europese Commissie kunnen verzoeken om de afspraak tussen (organisaties van) fysiotherapeuten waarop de verplicht voorgeschreven uitvoering berust nietig te verklaren¹⁷.

6.2. *Toetsing van de verplichtstellingsbeschikking*

De nationale wetgeving van de Lid-Staten kan niet aan het Europese mededingingsrecht worden getoetst¹⁸. De Wet bpr blijft buiten schot, ondanks het feit dat deze wet uniforme uitvoering van een beroepspensioenregeling voorschrijft. De toepassing van nationale wetgeving blijft daarentegen niet buiten schot. Het besluit van de minister van SOZAWE om tot verplichtstelling over te gaan zou aan het Europese mededingingsrecht kunnen worden getoetst. De vraag die zou moeten worden beantwoord is of verplichtstelling van een beroepspensioenfonds die tot gevolg heeft dat een pensioenregeling op uniforme wijze moet worden uitgevoerd niet tot gevolg heeft dat de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt wordt vervalst.

6.3. *Toetsing van de uitvoering van de verplichtstellingsbeschikking*

Feitelijke gedragingen die worden verricht om de uniforme uitvoering van een verplichtgestelde beroepspensioenregeling te bewerkstelligen staan bloot aan volledige toetsing aan het Europese mededingingsrecht. Dit geldt ondanks het feit dat die gedragingen strekken tot uitvoering van wetgeving, de verplichtstellingsbeschikking. Een werkgever van een fysiotherapeut kan, nadat een beroepspensioenfonds

is verplichtgesteld, zich in rechte verzetten tegen een dwangbevel van het beroepspensioenfonds om tot betaling van de pensioenpremie over te gaan. De nationaalrechtelijke wettelijke regeling waarop de bevoegdheid om een dwangbevel uit te vaardigen rust staat niet bloot aan toetsing aan het Europese mededingingsrecht. Een dwangbevel zelf echter wel.

7. **Terug naar de uitspraak van de Hoge Raad**

De fysiotherapeut had het Europese mededingingsrecht niet in stelling gebracht in de procedure voor de kantonrechter. Ook in hoger beroep had hij in zijn verweer geen beroep op het mededingingsrecht gedaan. In zijn cassatiemiddel stelde de fysiotherapeut dat de rechtbank het Europese mededingingsrecht ambtshalve had moeten toepassen.

7.1. *Dient het mededingingsrecht ambtshalve te worden toegepast?*

De HR heeft de vraag of het Europese mededingingsrecht moet worden toegepast ondanks het feit dat de bij een procedure betrokken partijen er geen beroep op doen als prejudiciële vraag aan het Hof van Justitie van de EG voorgelegd.

Ik verwacht dat het Hof van Justitie de vraag bevestigend zal beantwoorden. Wanneer in het EG-Verdrag opgenomen regelingen behoren tot de algemene beginselen van gemeenschapsrecht kunnen burgers er zich onderling voor de nationale rechter op beroepen. De rechter dient dergelijke regelingen ook dan toe te passen, wanneer partijen er geen beroep op doen¹⁹.

7.2. *Rol van de cassatierechter*

Daarnaast heeft de HR een vraag gesteld die betrekking heeft op de typische rol van de cassatierechter in het Nederlandse procesrecht. Die vraag houdt in of de cassatierechter het mededingingsrecht ook dan ambtshalve moet toepassen, wanneer voor de toepassing een onderzoek van feitelijke aard nodig is. Naar Nederlands procesrecht kunnen nieuwe argumenten in cassatie uitsluitend worden aangevoerd, wanneer ze zuiver juridisch van aard zijn.

De HR heeft naast deze procesrechtelijke vragen twee vragen over de werking van het Europese mededingingsrecht in het kader van verplichtstelling van een beroepspensioenfonds gesteld.

7.3. Is een beroepspensioenfonds een onderneming?

De eerste vraag is of een beroepspensioenfonds een onderneming is in de zin van artikel 85 van het EG-Verdrag. Ik neem aan dat deze vraag door het Hof van Justitie ontkennend zal worden beantwoord. Een beroepspensioenfonds dat uitsluitend de verplichtgestelde beroepspensioenregeling uitvoert volgens het in de verplichtstellingsbeschikking bepaalde treedt niet in concurrentie met andere aanbieders van pensioenverzekeringen. Het werkterrein van een beroepspensioenfonds is immers strikt afgebakend in de verplichtstellingsbeschikking. Slechts wanneer een verplichtgesteld beroepspensioenfonds pensioenverzekeringen zou aanbieden buiten het in de verplichtstellingsbeschikking omschreven werkterrein, zou het een onderneming in de zin van artikel 85 EG-Verdrag zijn. In die situatie zou het pensioenfonds immers met andere aanbieders van pensioenverzekeringen in concurrentie treden. Men dient zich overigens te realiseren dat een beroepspensioenfonds dat pensioenverzekeringen aanbiedt buiten het in de verplichtstellingsbeschikking omschreven werkterrein, een vergunning nodig heeft om het levensverzekeringsbedrijf uit te oefenen.

7.4. Is verplichtstelling in strijd met het mededingingsrecht?

De tweede vraag is of het verplicht stellen van de beroepspensioenregeling voor fysiotherapeuten door een Lid-Staat een inbreuk vormt op het mededingingsrecht. De vraag is zo geformuleerd dat het Hof van Justitie slechts tot beantwoording kan overgaan wanneer het beslist dat een beroepspensioenfonds als "onderneming" in de zin van artikel 85 EG-Verdrag moet worden beschouwd. Er van uitgaande dat een beroepspensioenfonds voor de toepassing van het mededingingsrecht als "onderneming" wordt bestempeld, zou het Hof de als tweede gestelde vraag bevestigend moeten beantwoorden. Er van uitgaande dat een beroepspensioenfonds géén "onderneming" is, zal het Hof van Justitie aan beantwoording van de vraag niet toekomen.

7.5. Restvraag

Kennelijk met het oog op deze beperking heeft de HR in algemene bewoordingen gevraagd of er andere omstandigheden kunnen zijn dan in de twee hiervoor behandelde vraagpunten, die er toe leiden dat het verplicht stellen van een

beroepspensioenfonds in strijd met het Europese mededingingsrecht is.

8. Toepassing van het mededingingsrecht op het beroepspensioenfonds voor fysiotherapeuten

Ik besluit dit artikel met het formuleren van de vragen die in dit kader hadden kunnen worden gesteld om duidelijkheid te krijgen over de reikwijdte van het Europese mededingingsrecht.

8.1. Eerste vraag: is het toegestaan om afspraken te maken over uniforme uitvoering van een pensioenregeling?

De eerste cruciale vraag is of de afspraak tussen (organisaties van) beroepsgenoten om tot uniforme uitvoering van een uniforme pensioenregeling te komen een verboden overeenkomst is. Dergelijke afspraken verhinderen concurrentie op het punt "kosten van de uitvoering van de uniforme pensioenregeling" voor de (werkgevers van) fysiotherapeuten.

8.2. Tweede vraag: is een verplichtstellingsaanvraag rechtsgeldig?

In het verlengde van de vorige vraag is de tweede vraag of een verzoek tot verplichtstelling door (organisaties van) beroepsgenoten een verboden feitelijke gedraging is, voor zover het de uniforme uitvoering van een beroepspensioenregeling betreft.

Indien de eerste en de tweede vraag bevestigend zouden moeten worden beantwoord, staat vast dat het om nietige handelingen gaat²⁰.

8.3. Derde vraag: mag tot verplichtstelling worden overgegaan?

De derde vraag betreft het afgeven van een verplichtstellingsbeschikking. Het afgeven van een verplichtstellingsbeschikking is een handeling waartoe de bevoegdheid bestaat op grond van nationale wetgeving. Artikel 3 van het EG-Verdrag schrijft de Lid-Statens voor om de nationale wetgeving zo in te richten dat de vrije concurrentie wordt bewerkstelligd en gehandhaafd. De vraag rijst of het afgeven van een verplichtstellingsbeschikking zich met deze regeling verdraagt.

8.4. Vierde vraag: mag een dwangbevel worden uitgevaardigd?

De vierde vraag is of een dwangbevel van een

beroepspensioenfonds als uitvoeringshandeling van nationale wetgeving²¹ een met artikel 3 van het EG-Verdrag strijdige handeling is.

Wanneer de derde en de vierde vraag bevestigend zouden worden beantwoord, zouden het overgaan tot verplichtstelling en het uitvaardigen van een dwangbevel onrechtmatige handelingen zijn.

9. Tot besluit

Eerder in Pensioen & Praktijk heb ik verduidelijkt dat in de procedure in de zaak Gramsbergen, waar het de verplichte deelneming in een bedrijfspensioenfonds betrof, kansen zijn gemist. Dit artikel besluit ik met een soortgelijke conclusie: de fysiotherapeut die de verplichtstelling van het beroepspensioenfonds voor fysiotherapeuten op grond van het Europese mededingingsrecht zou willen aantasten, zou de procedure anders moeten opzetten om een reële kans van slagen te hebben.

¹⁾ Mr W. P. M. Thijssen is advocaat bij Nauta Dutilh in Rotterdam.

²⁾ Rechtspraak van de Week 1993, 209.

³⁾ Artikel 2, leden 1, 2 en 3 Wet bpr.

⁴⁾ Artikel 2, lid 2 Wet bpr.

⁵⁾ Artikel 26 Wet bpr. Over de toepassing van de vrijstellingsbevoegdheid C. J. Bijl, Vrij beroep en ver-

plichte pensioenregelingen, W. E. J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1989, blz. 62-64.

⁶⁾ Afdeling Rechtspraak RvS 26 januari 1981, AB 1981, 552 en 7 april 1983, AB 1983, 430.

⁷⁾ Beschikking van 31 maart 1978, Strct. 1978, 66.

⁸⁾ Artikel 2, lid 1 Pensioenreglement.

⁹⁾ Rechtspraak van de Week 1993, blz. 1064, r.k.

¹⁰⁾ Artikel 4 van het pensioenreglement.

¹¹⁾ In dezelfde zin ten aanzien van het pensioenreglement van het beroepspensioenfonds voor huisartsen: HR 16 oktober 1987, NJ 1988, 117

¹²⁾ Artikel 2, lid 1 van het pensioenreglement.

¹³⁾ Bedrijfspensioenfondsen en het mededingingsrecht, Pensioen & Praktijk 1992, nr. 11, blz. 16-17.

¹⁴⁾ Ook in W. P. M. Thijssen, Het werkterrein van bedrijfspensioenfondsen, in Deelneming in bedrijfspensioenfondsen: verplicht of niet-verplicht, publicatie nr. 4 van de Vereniging voor Pensioenrecht, W. E. J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1993.

¹⁵⁾ Artikel 2 Verordening van de Raad van de EG nr. 17 van 6 februari 1962, Pb. L 204/62.

¹⁶⁾ Artikel 85, lid 3 EG-Verdrag.

¹⁷⁾ Artikel 3 van de Verordening van de Raad van de EG nr. 17 van 6 februari 1962, Pb. L 204/62.

¹⁸⁾ Dit blijkt uit jurisprudentie van het Hof van Justitie naar aanleiding van artikel 3, onder f van het EG-Verdrag.

¹⁹⁾ Aldus in Hof van Justitie EG 8 april 1976, Jur. 1978, blz. 472-477 ten aanzien van artikel 119 EG-Verdrag (gelijke beloning voor mannen en vrouwen bij gelijke arbeid).

²⁰⁾ Artikel 85, lid 2 EG-Verdrag.

²¹⁾ Artikel 31, lid 2 Wet bpr.

Pensioen & Praktijk in een handzame cassette

Voor het opbergen van de jaargangen van Pensioen & Praktijk zijn handige opbergcassettes beschikbaar in de kleuren en bedrukking van het tijdschrift (geel met rood). Deze stevige geplastificeerde cassettes in het formaat van het tijdschrift en 40 mm breed beschermen de afleveringen optimaal en zijn makkelijk plaatsbaar in de boekenkast. Er gaan twee jaargangen in één cassette.

Prijs: f 25,- incl. BTW en verzendkosten.

Bestellingen: met de antwoordkaart in deze aflevering, of telefonisch (zie telefoonnummer in het colofon).

Wie zich met ingang van 1994 als abonnee aanmeldt (f 165,- per jaar) ontvangt deze cassette gratis.